

האם החוק

הביומטרי פוגע בזכות לפרטיות?

דיאנה זקס

3/2011

מכון ירושלים לחקר שווקים
WWW.JIMS-ISRAEL.ORG

האם החוק הביומטרי פוגע בזכות הפרטיות?

ממשלת ישראל עומדת להוציא לפועל תכנית אשר תרכז בידי עשרת אלפים מפקידיה ועובדיה מידע רגיש הנוגע לכל אזרח בישראל. תכנית זו להקמת מאגר ביומטרי מרכזי, בנוסף לשימוש בתעודות זהות הכוללים מידע ביומטרי על האזרח, תצרך את ישראל לרשימת המדינות בעלות מאגר כזה, רשימה המורכבת ממדינות לא דמוקרטיות כדוגמת אתיופיה, אינדונזיה, תימן ופקיסטאן. ישראל תהפוך למדינה המערבית והדמוקרטית היחידה המחזיקה במאגר ביומטרי של כלל אזרחיה.

בארה"ב, הקמת מאגר דומה נתקלה בהתנגדותם של ארגונים ליברלים ושמרנים כאחד. נייר עמדה זה סוקר את הבעייתיות שבחוק "הכללת אמצעי זיהוי ביומטריים ונתוני זיהוי ביומטריים במסמכי זיהוי ובמאגר מידע, התשס"ט–2009"¹ (מכאן: החוק הביומטרי), אשר אושר בכנסת בדצמבר 2009 והמאפשר לממשלת ישראל לצעוד צעד אחד גדול בכיוון המדינה הטוטליטרית, והמסכן את חופש אזרחיה.

הצעת חוק זו הונחה על שולחן הכנסת על ידי שר הפנים דאז, ח"כ מאיר שטרית, באוקטובר 2008 ערב פיזורת של הכנסת ה-17. היא הוקדמה בתור כדי שהמליאה תספיק להצביע עליה ולהעביר אותה לוועדה המתאימה. כך ממש ברגע אחרון אושרה הצעת חוק בעלת השלכות רחבות לביטחון המדינה ולזכויות הפרט של אזרחי ישראל, ללא דיון ציבורי מעמיק.

בכנסת ה-18 התמנה ח"כ שטרית ליושב ראש ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת. הוא הצליח למשוך את הטיפול בחוק מוועדת חוקה, חוק ומשפט לוועדה שהוא עמד בראשה. בנוסף, כדי לזרז את קידום החקיקה בנושא, הגיש ח"כ שטרית הצעת חוק זהה בתור הצעת חוק פרטית. הרכב הוועדה שטיפל בהצעת החוק היה מצומצם כאשר חלק מחברי הוועדה לא ידעו על כך שנבחרו להיות חבריה.² בנוסף, לויז' הוועדה היה צפוף ולעתים מקביל לדיונים בתקציב המדינה וחוק ההסדרים, כך שחברי כנסת רבים לא יכלו להגיע לדיונים בוועדה. יצא, שלא פעם ח"כ שטרית היה חבר הכנסת היחיד המאשר סעיפים מהחוק. ח"כ איתן כבל הביע את מחאתו על כך, שחוק כה חשוב אושר בזריזות כה רבה ללא דיון ציבורי מעמיק.³

לפי הצעת החוק, יחליף משרד הפנים לכלל אזרחי ישראל את תעודות הזהות המיושנות והניתנות לזיוף בקלות, בתעודות זהות חכמות – תעודות זהות הכוללות שבב דיגיטלי עם זיכרון ומעבד. תעודת זהות חכמה נחשבת לתעודה יותר קשה לזיוף. בנוסף, מציע החוק לשמור על השבב

¹ מסמכי זיהוי הם תעודות זהות או מסמך נסיעה.

² הוועדה המשותפת לוועדת המדע והטכנולוגיה וועדת פנים והגנת הסביבה והסביבה טיפלה בחוק הביומטרי. חברי הוועדה היו: ח"כ מאיר שטרית, ח"כ אברהם מיכאלי, ח"כ איתן כבל, ח"כ כרמל שאמה, ח"כ אריה ביבי, חמד עאמר. אתי בן יוסף, החלטות ועדת הכנסת במושב הראשון ומושב השני הכנסת ה-18, הכנסת, פברואר 2009 – יולי 2010, http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/knesset18_1_2.pdf, עמ' 74.

³ ניצן ליבוז'ץ ואבנר פינצ'וק, "מדינת ישראל והחוק הביומטרי, או: כוח המרכז והפוסט-דמוקרטיה", המכון הישראלי לדמוקרטיה, 16 בנובמבר 2009, <http://www.idi.org.il/BreakingNews/Pages/148.aspx#p2>; אהוד קינן וניב ליליאן, "ועדת החוק הביומטרי: איפה חברי הוועדה?" Ynet, 21 ביולי 2009, <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-3749497,00.html>.

הדיגיטלי מאפיינים ביומטריים של הנושא בו. המאפיינים הביומטריים הם "תמונת תווי הפנים ותמונות שתי טביעות האצבעות המורות של אדם, שניתן להפיק מהן נתוני זיהוי ביומטריים".⁴ היתרון בשימוש בנתונים ביומטריים הוא בכך ש"מידע ביומטרי הוא מידע שאדם נושא עמו באופן תמידי, המהווה חלק ממנו, ואינו משתנה באופן קיצוני לאורך זמן".⁵ כך יבטיח משרד הפנים, שמחזיק התעודה הוא אכן האזרח שעבורו היא הונפקה ולא מתחזה. בדיקת זיהוי האדם עתידה להיעשות בנקודת הבדיקה של המשטרה וואו הצבא באמצעות מכשיר שיצליב בין המידע הביומטרי שנמצא על השבב ובין המידע הביומטרי של נושא הכרטיס.⁶

כדי למנוע מקרים של הרכשת זהות כפולה (מצב שבו אדם מנסה להנפיק תעודת זהות נוספת תחת שם אחר), מציע החוק לשמור מאפיינים ביומטריים של אזרחי ישראל במאגר מידע ביומטרי מרוכז. אדם המבקש להנפיק לו תעודת זהות חדשה, או המבקש לחדש תעודה, ימסור את הנתונים הביומטריים שלו למשרד הפנים, ופקיד המשרד ישווה את הנתונים עם הנתונים שבמאגר הביומטרי כדי לוודא שהנתונים לא מופיעים תחת שם אחר.

עלות הקמת המאגר הביומטרי הוערכה על ידי הממשלה ב-270 מליון ש"ח. אך לפי הערכות אחרות היא עלולה להגיע ל"מיליארדי שקלים". לעלות ההקמה, תתווסף עלות החזקת המאגר, המוערכת ב-20 מליון ש"ח בשנה.⁷

בשונה ממדינות מערביות דמוקרטיות, שבחלקן יש מסמכי זיהוי ביומטריים ללא שמירת נתונים אלה במאגר ממשלתי ובחלקן קיימים מאגרים ביומטריים וולונטריים, הציע החוק להעניש סרבני מסירת נתונים ביומטריים במאסר של שנה.⁸

נכון לחודש מרץ 2011, פועלת הממשלה להפעלת תכנית ניסויי בת שנתיים. לפי התכנית כל אזרח המבקש תעודת זהות או דרכון יבחר אם לקבל תעודה רגילה או ביומטרית (כאשר חלק ממדינות העולם מתחילות לדרוש מסמכי זיהוי ביומטריים בכניסת לשטחיהן). אולם במקרים אלה ניתן לקבל מסמך זיהוי ביומטרי ללא כניסה למאגר. אזרח הרוצה לקבל מסמך זיהוי ביומטרי, ימסור את הנתונים הביומטריים למאגר הניסויי.⁹ לפי חוות דעת של הרשות למשפט טכנולוגיה ומידע במשרד המשפטים, "הפיילוט לא יוכל לעמוד בהוראות החוק ... עקב שורה של קשיים מקצועיים וחוקתיים בהפעלת הצו".¹⁰

המתנגדים לחוק לא נרגעו עד היום, כשנתיים מאז אישורו על ידי הכנסת. חברי הכנסת, שרי הממשלה, אנשי אקדמיה ופעילי זכויות אזרח עדיין מתנגדים לחוק זה. לטענתם החוק מסכן את

⁴ הצעת חוק הכללת אמצעי זיהוי ביומטריים במסמכי זיהוי ובמאגר מידע, התשס"ט-2008, סעיף 2, <http://www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/7196E3DD-C4CB-4570-A229-53274559400C/12029/408.pdf>.

⁵ הצעת חוק, דברי הסבר, סעיף 2.

⁶ המרכז לעצירת חוק המאגר הביומטרי, "איך המאגר קשור לכל העניין", <http://no2bio.org/home>.

⁷ אסף גלעד ורוני שני, "הכסף הגדול שמאחורי חוק הזיהוי הביומטרי", 27 ביולי 2009,

<http://www.calcalist.co.il/internet/articles/0,7340,L-3334748,00.html>

⁸ הצעת חוק, סעיף 29.

⁹ Ynet, "יוקם מאגר טביעות אצבע ופנים של אזרחי מדינת ישראל", 7 ביולי 2009,

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3752320,00.html>

¹⁰ עודד ירון, "השר איתן: הפיילוט למאגר הביומטרי לא עומד בהגדרת החוק", הארץ, 27 בפברואר 2011,

<http://www.haaretz.co.il/captain/spages/1217487.html>

ביטחון מדינת ישראל, פוגע בפרטיות האישית של אזרחיה. הוא אנטי-דמוקרטי והעברתו בכנסת לוותה בתרגילים פוליטיים אשר לא אפשרו דיון מעמיק בנושא.

הפרקים הבאים דנים בסיכונים הטמונים בהקמת מאגר ביומטרי בישראל.

סכנת דליפת המאגר

דברי הסבר לסעיף 8 לחוק נכתב כי חשיפות המאגר מהווה נזק בלתי הפיך לתושבי המדינה.¹¹

מאגר המידע הביומטרי אמור להחזיק מידע רגיש במיוחד אודות אזרחי ישראל. גורמים העוינים למדינת ישראל ועבריינים עלולים למצוא אינטרס בנתונים שיכלול המאגר. כפי שהיתרון הגדול שבתעודות הזהות הביומטריות הוא שנתונים אלה אינם משתנים באופן קיצוני לאורך זמן, כך גם הסכנה הגדולה התמונה בו. אם יודלף פעם אחד, הנזק יהיה בלתי הפיך ולא ניתן לתיקון, לפחות במאה הנוכחית.¹²

"זליגה של המאגר היא גרועה מאסון צ'רנוביל", טוען השר מיכאל איתן. "ביום שישתובבו תקליטורים עם טביעות אצבע ותווי פנים של האזרחים ויסחרו, הדבר ישנה את פניה של החברה. אני מתפלא שגורמי הביטחון לא נותנים את דעתם על הנושא. מדובר בסכנה גדולה מאוד לחברה בישראל ומדובר בדבר בלתי הפיך", התבטא השר איתן.¹³ השר השווה את המאגר לכור גרעיני מיותר. אך ההבדל הוא בכך, שכור גרעיני נמצא במקום פיזי מסוים והגישה אליו היא גישה פיזית של מספר אנשים מסוים בכל יום. בשונה ממנו, הגישה למאגר הביומטרי היא וירטואלית וגופים לא מעטים ועובדיהם יהיו רשאים לעשות שימוש במאגר זה. לפי הצעת החוק, פקידי משרד הפנים, שוטרים ואנשי צבא יוכלו להשתמש במאגר. בנוסף, הקמת המאגר ותחזוקתו ייעשו בידי חברה מסחרית. ככל שמספר המורשים להשתמש במאגר יתרחב, כך גם יגדל הסיכוי שהמידע יודלף או שיעשה בו שימוש שונה מאשר תוכנן. ניסיון העבר מלמד כי מאגרי מידע ניתנים לפריצה (ולראייה: ויקיליקס). יותר מכך, משרד הפנים "הצטיין" כבר בעבר בשמירת מאגר מרשם האוכלוסין, אשר הוגדר "קריטי" על ידי שירותי הביטחון, ואשר כולל מידע אודות כל אזרחי מדינת ישראל. בשנת 2008 מתח מבקר המדינה ביקורת קשה על משרד הפנים בכל הקשור לשמירת מאגר מרשם אוכלוסין, בעקבות דליפתו לרשת האינטרנט. בנוסף לחוסר יכולת של משרד הפנים להבטיח שמירת הנתונים, גם משטרת ישראל הפגינה אוזלת יד באיתור מקורות ההדלפה. במרס 2008 סגרה המשטרה את תיק חקירת העניין - עקב ריבוי החשודים.¹⁴

¹¹ הצעת חוק, דברי הסבר, סעיף 8.

¹² ניב ליליאן, "זליגת מאגר ביומטרי – גרועה מאסון צ'רנוביל", Ynet, 30 ביוני 2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3739003,00.html>

¹³ "חיים ריבלין על המאגר הביומטרי", ערוץ 2,

http://www.youtube.com/watch?v=ZQWfu13gkZ0&feature=player_embedded

¹⁴ מבקר המדינה ונציג תלונות הציבור, דוח שנתי 59' לשנת 2008 ולחשבונות שנת הכספים 2007 (תקציר הדוח),

<http://www.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=546&id=57&contentid=10069&parentid=10068&bctype=0&sw=1440&hw=830>, עמ' 193.

למעשה, המאגר הביומטרי הוא גם מאגר מרשם אוכלוסין הכולל סוג שונה של מידע – המידע הביומטרי של אזרחי ישראל. ההבדל הוא ברגישות המידע ובנזק שייגרם לכל אזרח ישראלי אם המידע שבמאגר יודלף.

דליפת המידע שבמאגרים אינה ייחודית לישראל. בשנת 2008 דווח שבבריטניה פוטרו 14 עובדי מרשם האוכלוסין בגין שימוש ברעה במידע שבידיהם.¹⁵

כאשר מדובר בבני אדם, אי אפשר להבטיח שיעשו מה שהחוק מצווה עליהם ולא יעשו שימוש נוסף במידע כה רגיש. עו"ד יהונתן קלינגר, ממתנגדי החוק, אמר כי על פי הגדרות שונות בחוק, בסך הכול ישנם כ-10,000 איש שיהיו בעלי גישה כלשהי למאגר. "האם אפשר לאבטח מאגר מידע שיש ל-10,000 איש גישה אליו? ברור שלא".¹⁶

מדינת ישראל מאותגרת לשמור על אזרחיה מפני מחבלים וארגונים עוינים למדינה. אם יודלף המאגר ויגיע לידי מחבלים מקומיים או בינלאומיים, יוכלו אלה לדעת בקלות ובוודאות מי הוא אזרח ישראלי, אפילו בלי שהאזרח יבחין בכך. ניתן, לדוגמא, לצלם אדם בטלפון סלולארי או במכשיר אחר בו הותקנה מצלמה ולהשוות את התמונה עם המאגר הביומטרי.¹⁷ לדברי פרופ' דוד הראל מהמחלקה למדעי המחשב במכון ויצמן, "כל מאגר שנמצא בצורה דיגיטלית על מחשב ומחובר לאינטרנט, באופן עקרוני, ניתן לפריצה".¹⁸

איסוף מידע רגיש במאגר ריכוזי אחד רק מעלה את סכנת הדלפתו. שמירת המאגר בצורה מבוזרת הייתה מקשה על הדלפה. מומחה לתורת ההצפנה, פרופ' עדי שמיר, הציע לחלק את המידע הביומטרי לקבוצות קטנות וגם לחלק לקבוצות קטנות את אוסף תעודות הזהות. לפי הצעתו, המאגר הביומטרי ישמור רק את מפתח ההצפנה בין שתי הקבוצות וכך יקטן הנזק האפשרי מפריצת המאגר. הממשלה לא התחשבה בהצעתו.¹⁹

בנוסף, הנתונים הביומטריים עצמם אינם מוגנים מפני זיופים. ככל שטכנולוגיה משתכללת, כך משתכללת יכולת הזיוף. לא רק שטביעות אצבע ניתנות לזיוף,²⁰ אלא גם מהכיוון ההפוך, ניתן לרמות את מכשירי הבדיקה. לדוגמא, אישה דרום קוריאנית אשר לא הייתה מורשית להיכנס ליפן, הצליחה לרמות מכשיר לזיהוי ביומטרי הסורק טביעות אצבע, באמצעות סרט דביק.²¹

¹⁵ Kable, "IPS dismisses 14 staff for data-protection breaches," 3 November 2008, <http://www.zdnet.co.uk/news/security-management/2008/11/03/ips-dismisses-14-staff-for-data-protection-breaches-39539044>.

¹⁶ Ynet, "המאגר הביומטרי - עוזר לפרטיות או פוגע?" 21 בינואר 2010, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3837682,00.html/>

¹⁷ "חיים ריבלין...". ערוץ 2.

¹⁸ שם.

¹⁹ ירון, "השר איתן".

²⁰ לדוגמא, ראן <http://web.mit.edu/6.857/OldStuff/Fall03/ref/gummy-slides.pdf>

²¹ "Woman fools Japan's airport security fingerprint system," 2 January 2009, <http://www.smh.com.au/travel/woman-fools-japans-airport-security-fingerprint-system-20090102-78rv.html>.

התומכים בהצעת החוק התיימרו, כי המאגר הביומטרי יבטיח את אזרחי ישראל מפני עבריינים וגורמי טרור, אך דומה, שדווקא קיום המאגר מסכנת את האזרחים יותר. אם עד כה עבריינים מדי פעם קבלו מעט מידע על מספר אנשים מוגבל, עם הקמת המאגר ינסו לקבל זהויות, להתחזות לאחרים או להשאיר ראיות המרשיעות חפים מפשע במקומות ביצוע עבירות.

סכנה ביטחונית היא אולי הסכנה הגדולה הנראית לעין שבמאגר הביומטרי. סכנות נוספות יעמדו בפני אזרחי ישראל אם יוקם המאגר.

פגיעה בפרטיות ואנטי דמוקרטיות

דברי הסבר לסעיף 8 לחוק נכתב כי המאגר מהווה פגיעה פוטנציאלית בפרטיות עקב ריכוז של מידע.²²

ד"ר מיכאל בירנהק, מרצה בכיר בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל-אביב, אמר כי "הממשלה וחברי-הכנסת נדבקו לאחרונה בוורוס מסוכן: קדחת מאגרי מידע. אבל הדרך הזו מובילה אותנו לחברה פחות דמוקרטית ופחות יעילה".²³

בחוק-יסוד כבוד האדם וחירותו עוגנה הזכות של אדם לפרטיות. סעיף 7 לחוק אומר שכל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו.²⁴ מידע פרטי, ששייך לאזרח, ובמקרה של נתונים ביומטריים - הוא חלק מגופו, הימצאותו בידי הממשלה תצמצם את הפרטיות של האזרח, מאחר וכבר לא יהיה בעליו היחיד למידע זה.

המאגר הביומטרי יפקיד אמצעי פיקוח על כל אזרחי ישראל בידי הממשלה. הממשלה תזכה בכוח אדיר, והיחס שבין האזרח לממשלה ישתנה. כל האזרחים יהיו במעמד חשודים ועבריינים פוטנציאלים, כל המידע האישי שלהם יהיה מצוי בידי הממשלה. "אבל כוחה האדיר של 'חברת המעקב' אינו מבוסס בהכרח על מעקב ממשי, אלא גם על כך שהפרט יודע שהמדינה שולטת במידע האישי שלו ויכולה לעקוב אחריו בכל עת שתחפוץ בכך. די בהכרה זו כדי לגרום לנתינים לשנות את התנהגותם ולחיות בחשש מתמיד".²⁵

בנוסף, קיימת סבירות גבוהה שלמאגר יהיו בעתיד שימושים נוספים. תופעת ה"זחילה של הפונקציה" (function creep) היא תופעה מוכרת בעולם. לפיה, למרות שהוגדרה למאגר מטרה מסוימת, בעתיד יתרחבו השימושים בו. במקרה של המאגר הביומטרי, כבר התרחב מספר המורשים להשתמש בו, מאז שהוצע.²⁶ וכבר היום, גופים נוספים, חלקם מסחריים, מתעניינים בהקמת מאגרים ביומטריים משלהם. קופת חולים מכבי הראתה נכונות להקים מאגר ביומטרי

²² הצעת חוק, דברי הסבר, סעיף 8.

²³ ד"ר מיכאל בירנהק, "האח החטטן", גלובס, 16 יולי 2008,

<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000362277>

²⁴ חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, <http://www.knesset.gov.il/laws/special/heb/yesod3.pdf>

²⁵ ליבוביץ ופינצ'וק, "מדינת ישראל והחוק הביומטרי".

²⁶ אחד המורשים להשתמש במאגר הוא משטרה.

למבוטחים שלה.²⁷ בנקים, חברות ביטוח וגופים מסחריים נוספים משקיעים כספים רבים באסיפת מידע אודות לקוחותיהם. אם יוקם מאגר המידע הביומטרי, הם יהיו מעוניינים להחזיק במידע זה. ברור שיותר קל לרכוש מאגר, מאשר להקים מאגר חדש, והם לבטח ילחצו על הממשלה כדי לקבל את נתוני המאגר לידם. ומי יבטיח שכנסת עתידית או חברי ממשלה עתידית, לעולם לא ייענו ללחץ?

ישנן יוזמות חקיקה בכנסת שימנעו מגוף פרטי להקים מאגר מידע כזה. ספק אם הן יעברו את תהליך החקיקה, וספק אם כדאי לממשלה להתערב בהחלטה של גוף פרטי לאגור מידע, אולם מאגר ממשלתי מהווה סכנה חמורה יותר לחירותו של האזרח מאשר מאגר של חברת טלפוניה או ביטוח. בלאו הכי, גם אם הקמת מאגרי מידע פרטיים תיאסר על פי חוק, תישאר הסכנה הכרוכה בהחלטה ממשלתית עתידית לאפשר לגופים נוספים גישה למאגר הביומטרי הממשלתי.

גם הניסיון של ארה"ב בנושא מלמד, שיהיו שימושים נוספים למאגרי מידע. אחרי אירועי 11 בספטמבר ביקש הפנטגון לקבל לידי כל "מידע בר השגה". המידע נאסף מגופים פרטיים, כגון סופרמרקטים, חברות טלפוניה וחברות אשראי. הרשויות ביקשו את הנתונים כדי לאתר "חשודים בטרור". בדצמבר 2002 עסקים רבים היו מוכנים למסור מידע חסוי אודות לקוחותיהם אפילו ללא צו של בית משפט. כך אירועי 11 לספטמבר גרמו לשינוי היחס שבין האזרח לממשלה ופגעו, לטענת רבים, בדמוקרטיה ובזכות הפרטיות.²⁸

הצגת חפים מפשע כ"חשודים"

*בדברי הסבר לסעיף 8 לחוק נכתב כי "תיתכן פגיעה אפשרית בתושבים תמימים שהמערכת עלולה להציגם כחשודים".*²⁹

אחד הגורמים הרשאים לעשות שימוש במאגר ביומטרי הוא המשטרה. החוק מסדיר מקרים בהם תהיה לשוטרים גישה חוקית למאגר. ביניהם, זיהוי אדם, חקירה ומניעת פשע, והעברת מידע לרשויות אכיפה זרות.³⁰

כדי לפענח פשעים, תוכל המשטרה להיעזר במאגר הביומטרי. היא תאסוף את כל טביעות האצבע מזירת הפשע ותשווה אותן עם טביעות האצבע שבמאגר ותנסה לאתר חשודים. כל אדם שלאחרונה ביקר באותה הזירה השאיר עקבות ביומטריות, כגון טביעת האצבע. מצד אחד, יגדל מספר האנשים החפים מפשע אשר יוגדרו על ידי המשטרה כחשודים ושיוטרו על ידי המשטרה. מצד שני, המשטרה תצטרך להתמודד עם הרבה יותר חשודים. העומס על משטרה יגדל, היא כנראה תזדקק לתוספת כוח אדם, ותבקש תוספת תקציב. כך שתקציבה, מצבת כוח האדם שלה,

²⁷ אופיר מלכי, "החזירו לי את טביעת האצבע!", 13 בנובמבר 2008,

<http://www.ereverev.co.il/article.asp?id=6179>

²⁸ ליבוביץ ופינצ'וק, "מדינת ישראל והחוק הביומטרי".

²⁹ הצעת חוק, סעיף 8.

³⁰ שם, סעיפים 17, 18.

ומאגר החשודים מבין האזרחים התמימים כולם יוגדלו, וישראל תצעד צעד נוסף לעבר מעמד של מדינת משטרה.

ארגונים לזכויות האזרח טוענים, שאין זה מוסרי ודמוקרטי להחזיק בחזקת חשודים אזרחים חפים מפשע כדי לתפוס פושעים. מה גם, שהטביעות הביומטריות שבמאגר לא ישמשו ראיה בבית משפט.³¹

דוגמת בריטניה יכולה להדגיש איך פיקוח המוני יכול לפגוע בפרטיות האדם ולהכניס אזרחים חפים מפשע לחזקת חשודים. בבריטניה קיים מאגר המידע הגנטי הגדול באירופה. במאגר זה נשמרו דגימות דנ"א וכן, טביעות האצבע של כל החשודים בפלילים, כאשר חמישית מהם היו חפים מפשע. בית המשפט האירופאי החליט, שהמאגר אינו חוקי והוא מהווה הפרה בוטה של הזכות לפרטיות. השופטים ציינו כי טביעות האצבע מכילות מידע ייחודי אודות אדם ומאפשרים זיהוי מדויק, ולכן שמירת טביעות אצבע על ידי הרשות מעלה חשש בכל הנוגע להיבטים חשובים של שמירה על הפרטיות.³²

מאגרים ביומטריים בעולם

בדברי הסבר לסעיף 8 להצעת החוק נכתב כי "יצוין כי במרבית מדינות המערב (כולל בארה"ב ובמדינות האיחוד האירופי), לא נהוג לשמור מאגרי מידע ביומטריים לאומיים מרכזיים ומלאים של טביעות אצבע, לגבי כלל אזרחי המדינה".³³ (בארה"ב ובאיחוד האירופי קיימים מאגרי מידע ביומטריים עם נתונים של אזרחים זרים המבקשים אישורי כניסה ושהייה וגם לנכנסים ללא היתרים חוקיים).³⁴

קיימים מאגרים ביומטריים רק במספר מדינות לא דמוקרטיות, דוגמת אתיופיה, אינדונזיה, תימן ופקיסטאן. אם יוקם המאגר הביומטרי המוצע בישראל, ישראל תהפוך למדינה המערבית הדמוקרטית הראשונה והיחידה המחזיקה במאגר ביומטרי של כלל אזרחיה.³⁵

בשנים האחרונות נקבעו סטנדרטים בינלאומיים למסמכי זיהוי המשמשים למעבר בין מדינות, לפיהם דרכונים יכללו שבב דיגיטלי ובו טביעות ביומטריים. התקן אינו מחייב הקמת מאגר מידע

³¹ המרכז לעצירת חוק המאגר הביומטרי, "האם ככה יהיה יותר קל ללכוד פושעים?", <http://no2bio.org/home>
³² European Court of Human Rights, *S. and Marper v. the United Kingdom* (Applications 30562/04 and 30566/04), Judgment, 4 December 2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=S.%20%7C%20Marper%20%7C%20v.%20%7C%20the%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=67389687&skin=hudoc-en>;

³³ הצעת חוק, סעיף 8.

³⁴ ליאור בן דוד ואתי וייסבלאי, אמצעי זיהוי ביומטריים במסמכי זיהוי ובמאגרי מידע ממשלתיים, סקירה משווה, מרכז המחקר והמידע, הכנסת, 14 בינואר 2009, <http://www.knesset.gov.il/MMM/doc.asp?doc=m02179&type=pdf>, עמ' 9.

³⁵ המרכז לעצירת חוק המאגר הביומטרי, "אבל יש מדינות שמשמשות בזיהוי ביומטרי...", <http://no2bio.org/home>

כלשהו.³⁶ מאגרי המידע הקיימים והמוקמים במסגרת האיחוד האירופי נועדו לצורכי הגירה וביטחון, והם מכוונים לאזרחים זרים בלבד.³⁷

במספר מדינות בעולם המערבי היו ניסיונות להקמת מאגרים ביומטריים, אך הם לא יצאו לפועל:

- בגרמניה בשל חששה לריכוז יתר של הממשלה, הוחלט שלא להקים מאגר ביומטרי. כפי שהסביר בכנסת המשנה ליועץ המשפטי לממשלה: "בגרמניה הם שמים אמצעים ביומטריים בדרכון אבל אחר כך הם משמידים את התמונה כי הם לא רוצים מאגר מרכזי ויש להם את הסיבות ההיסטוריות שלהם לחשוש מריכוז סמכויות וכוח. בגרמניה הרבה מאוד דברים מבוזרים בדיוק בגלל ההיסטוריה".³⁸
- בבריטניה לא צלח ניסיון להקים מאגר ביומטרי לאומי. בשנת 2004 הגישה ממשלת בריטניה לפרלמנט הצעת חוק תעודות זהות (The Identity Cards Bill). לפי הצעת החוק, תוכננה הקמת מרשם זיהוי לאומי הכולל בתוכו מאגר ביומטרי והמלווה בהנפקת תעודות זהות ביומטריות.³⁹ התכנית עוררה הד ציבורי רחב. בשנת 2009 הודיעה המפלגה השמרנית (מפלגת האופוזיציה באותן השנים), על כוונתה לבטל את התכנית עם חזרתה לשלטון.⁴⁰ עקב הודעה זו הממשלה נסוגה מקידום התכנית ודחתה את ביצועה עד לאחר הבחירות.⁴¹ עם עלייתה לשלטון, קיימה המפלגה השמרנית את הבטחתה והחל מ-21 לינואר 2011 חדל השימוש בתעודות הזהות הנ"ל להיות חוקי, והושמד המאגר הביומטרי ומרשם הזיהוי הלאומי.⁴²
- בארה"ב העביר הקונגרס בשנת 2005 את חוק "תעודת הזהות האמיתית" – תעודה אלקטרונית עם תמונה הניתנת לסריקה. אך החוק לא יושם עקב קשיי אבטחה של מאגר מסוג זה. בנוסף, החל משנת 2007 מוצאים בארה"ב דרכונים ביומטריים עם תמונה הניתנת לסריקה. אך המידע הביומטרי לא נשמר בידי הממשלה. למרות הרצונות של האף-בי-איי, כל ניסיון להקים מאגר ביומטרי מעורר דיון ציבורי ועד כה עקב התנגדויות ארגוני זכויות אזרח המאגר לא הוקם.⁴³

המדינות המערביות הדמוקרטיות לא מקימות מאגרי מידע ביומטריים לאומיים מסיבות שונות: חלקן בוחרות להימנע מלתת כוח ריכוזי מיותר בידי הממשלה, חלקן דואגות לזכויות הפרט ואחרות מאפשרות דיון ציבורי מעמיק. חלק מהמדינות אכן עושות שימוש בתעודות זהות חכמות הקשות לזיוף. הן מציעות לאזרחיהן תעודות חכמות ביומטריות ללא שמירת נתונים אלה במאגר.

³⁶ בן דוד ווייסבלאי, אמצעי, עמ' 9.

³⁷ שם, עמ' 10.

³⁸ ליבוביץ ופינצ'וק, "מדינת ישראל והחוק הביומטרי".

³⁹ בן דוד ווייסבלאי, אמצעי, עמ' 17.

⁴⁰ Conservatives, "A Conservative government will scrap the ID Card scheme," 17 June 2009, http://www.conservatives.com/News/News_stories/2009/06/A_Conservative_government_will_scrap_the_ID_Card_scheme.aspx

⁴¹ ליבוביץ ופינצ'וק, "מדינת ישראל והחוק הביומטרי".

⁴² Identity and Passport Service, Cancellation of identity cards: FAQs, http://www.ips.gov.uk/cps/rde/xchg/ips_live/hs.xsl/1690.htm

⁴³ יובל אזולאי, "החוק הביומטרי: אח גדול או פראנויה?", דה מרקר, 27 ביולי 2009, <http://it.themarker.com/article/7511>

ייתכן שתעודות זהות המשמשות את אזרחי מדינת ישראל היום הן מיושנות ואולי כדאי להחליפן בתעודות זהות מודרניות, שאפשר להגן עליהן מפני זיופים, בדומה למקובל במדינות מערביות שונות. תעודות זהות חכמות הן פיתרון אחד לבעיית הזיופים. יש אחרים. לדוגמא, פרופי אלי ביהם, דיקן הפקולטה למדעי המחשב בטכניון ומומחה בהצפנה ואבטחת מידע, מציע, שבדומה לנעשה בחברות כרטיסי אשראי וחברות סלולר, אשר גם משתמשות בכרטיסים חכמים, ניתן לבטל מיידית את תוקפה של תעודת זהות עם קבלת הודעה על אובדנה או גניבתה, וכך למנוע זיופים והתחזותו של אדם אחד לאחר.

בכל אופן, הנפקת תעודות זהות חכמות ו/או ביומטריות לאזרחי ישראל אינה בהכרח תלויה בהקמת מאגר מידע מרכזי. תרומת המאגר הביומטרי לביטחון האזרחים והמדינה הינה שולית, אולם עלותו היא ניכרת – הן העלות הישירה הנובעת מהקמתו ומתחזוקתו והן העלות העקיפה הנובעת מהסכנות הטמונות בו. נקודות התורפה של המאגר רבות: בשמירה על המאגר, ביעילותו ובנחיצותו.

הקמת מאגר ביומטרי תפגע בחופש האזרח. יחד עם חיוב השימוש בתעודות זהות התלויות במידע אשר במאגר, קיומו של המאגר ישנה את היחס שבין האזרח לממשלה, המבוסס על היותו של האזרח אדם החופשי, הרשאי לפעול בהתאם לרצונותיו הפרטיות, כל עוד אינו עובר על החוק ואינו פוגע בזולת. בעתיד, יידרש האזרח להמציא את התעודה הזו כדי לבצע פעולות אשר היום נעשות לאור היותו חופשי. היום, האדם בוחר איזה מידע רגיש למסור לאיזה גורם, ומתי. בעתיד, יידרש למסור את המידע הרגיש ביותר, ואשר מאפשר גישה לכל המידע האישי שלו, לכל גורם ממשלתי אשר ידרוש אותו. אם יוקם מאגר ביומטרי זה, ברור שביום מן הימים יידרש האזרח להמציאו כדי לקבל שרות רפואי, תחבורתי, וסביר להניח, גם כדי להתקבל להרבה מקומות עבודה. האדם יפעל לא כאדם חופשי אלא בחסדה של המדינה. המידע הפרטי שלו יעמוד לרשות כל גורם שהממשלה רואה לנכון לאפשר לו גישה, אם זה גוף בטחוני, אם זה גוף רפואי, אם זה גוף עסקי, אם ישראלי ואם זר. וכבר נשמעו הצעות מפי פקידים ממשלתיים, לאפשר לחברות תרופות בינלאומיות גישה למידע על אזרחי ישראל כדי לקדם את המחקר והפיתוח הרפואי בעולם.

לנוכח התועלת השולית שבהקמת מאגר מידע ביומטרי, הדרכים החלופיות להשגת מטרותיו, עלותו הכבדה והסכנות הרבות הטמונות בו, כדאי שממשלת ישראל תשקול את נחיצותו, או שאזרחי המדינה יתנו את דעתם לפגיעות בפרטיותם ובסכנות האורבות להם.